

Узагальнюючі довідкові праці з історії філософії поки що не часто трапляються серед сучасних українських філософських видань. Очевидно, потрібен ще певний час для того, щоб українська історико-філософська наука сформувала необхідну наукову (джерельну, інституційну, дослідницьку) базу, яка дасть можливість максимально стисло, але й максимально змістовно — виходячи із законів енциклопедичного жанру — відтворювати все розмаїття історико-філософського процесу. З іншого боку, відкладати цю справу не можна. Адже йдеться, між іншим, не тільки про максимальне залучення матеріалу і не стільки про формулювання якихось остаточних, «канонічних» висновків та оцінок, скільки про формування української філософської мови, українського — говорючи словами Сильвестра Гогоцького — «філософського лексикону».

Перші кроки в цьому напрямку вже зроблені. Можна згадати, зокрема, такі видання: «Філософський енциклопедичний словник» (голова редкол. В. І. Шинкарук, вид-во «Абрис», Київ, 2002); «Філософська думка в Україні: Біобібліогр. словник» (авт. кол.: В.С. Горський, М.Л. Ткачук, В.М. Нічик та ін.; Унів. вид-во «Пульсари», Київ, 2002); «Філософський словник соціальних термінів» (за заг. ред. В. П. Андрущенко; вид-во «Р.И.Ф.», Харків, 2005).

Новим словом (і не тільки за часом появи на книжкових полицях) стало видання, яке привернуло сьогодні нашу увагу: «Історія філософії. Словник» (за загальною редакцією В.І. Ярошовця, видавництво «Знання України», Київ, 2005). Створена колективом кафедри історії філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка під керівництвом доктора філософських наук, професора Володимира Івановича Ярошовця, ця праця дійсно відзначається кількома параметрами новизни.

Перш за все, підкреслимо, що це не *філософський* словник, а саме словник з *історії філософії*. Це не означає, звичайно, що тим самим бодай якоюсь мірою звужується його призначення або коло тих, кому він адресований, адже унікальність співвідношення філософії та історії філософії полягає в поєднанні їх відносної самостійності і взаємопроникнення (методологічні підходи до розгляду цього питання, до речі, окреслені авторами у вступі до словника). Отже, історія філософії, яка постає окремою науковою і навчальною дисципліною (чим виправдане не тільки наукове, але й навчальне спрямування рецензованої праці), є одночасно життєвим простором будь-якої філософської думки.

Історико-філософська «приналежність» словника зумовлює відповідні принципи його побудови, і зокрема — підбір статей. Тематично вони розподіляються на чотири групи: статті, присвячені персоналіям, які репрезентують окремі історичні періоди в розвитку філософської думки; статті, в яких дається визначення основних понять, важливих для розуміння окремих філософських систем або філософських традицій; статті, де характеризуються окремі напрями філософування, як вони сформувались у межах історико-філософських періодів; і, нарешті, статті, присвячені філософським творам, які є ключовими для розуміння окремих систем і усвідомлення специфіки філософування тих чи інших мислителів. Таким чином, з одного боку, автори не могли, звичайно, обмежитися виключно персоналіями і творами, що належать історії філософії, включаючи до кола словникових статей загальні філософські поняття, а з другого — ці поняття розглядаються в контексті історико-філософської генези, що дозволяє виразніше окреслити їх сучасний зміст.

Новацією енциклопедичного жанру є побудова словника не за абетковим, а за хронологічно-абетковим принципом, тобто організація матеріалу в декілька окремих розділів, кожен з яких відповідає певній історико-філософській парадигмі, і є, практично, «словником у словнику». Представлені розділи, які в основному (хоча й не цілком) збігаються з традиційною історико-філософською періодизацією, відкриваються вступними статтями, де подається загальна характеристика епохи, визначаються основні культурні та соціальні складові, що мали суттєвий вплив на розвиток філософської думки. Вступні статті формують у читача цілісне уявлення про філософію кожного із зазначених періодів, допомагають скласти в єдину картину різнобарвну

палітру згаданих у статтях напрямів, персоналій та творів.

Означені структурні новації визначені основною науково-дослідницькою настановою, якою керувались автори словника, — історико-парадигмальним підходом до розуміння розвитку філософії. Історико-філософська парадигма постає при цьому як така характеристика певного етапу історико-філософського процесу, в якій знімаються його подробиці і згладжуються нерівності, в якій філософські системи минулого осягаються (реконструюються) в їх сутнісних інтуїціях і основних рисах, достатніх для того, щоб скласти загальне уявлення про їх роль та значення. Проте визначення (відкриття) такої парадигми можливе тільки тоді, коли вона проростає з реального історичного матеріалу, а не нав'язується ззовні. Як справедливо зазначають автори словника, типологізація філософських систем можлива лише на підставі їх осягання як особливого виду реальності, як конкретного життя, котре поєднує суще і належне, загальне і часткове, первинну інтуїцію і процес її розгортання та висловлювання. Парадигмальність історії філософії постає не як її аксіоматичність і апріорність, а як спосіб її існування, в якому схрещуються і переломлюються вічні філософські питання і відповіді. А щодо «зняття подробиць», то це зовсім не означає їх нехтування — обсяг конкретного історико-філософського матеріалу, якій читач знайде у словнику, насправді доволі широкий.

У контексті такого підходу важливе місце посідає визначення сучасної філософської парадигми (або парадигм?). Слід відзначити характерну рису рецензованого видання, зумовлену, очевидно, методологічними засадами дослідження: розгляд *сучасної* філософії посідає чи не найважливіше місце в *історико-філософському* виданні. Повністю усвідомлюючи всі ризики, пов'язані із занадто близькою історичною відстанню, що ускладнює об'єктивну оцінку сучасних філософських пошуків, редактори й автори видання виходять з тієї тези, що філософія не тільки має своїм способом існування історію філософії — справжнє філософування в самий момент, коли воно відбувається, вже є фактом історії філософії. Отже, історія сучасної філософії є не тільки найскладнішою, але й найцікавішою цариною історико-філософської науки, адже сам історик філософії здатен перетворитись тут на співтворця філософського розуму.

Сказаного вже достатньо, щоб оцінити рецензовану працю як вагомий внесок до скарбниці української історико-філософської науки і побажати його авторському колективу подальшої плідної праці в цьому напрямку. При цьому, звичайно, хотілось би, щоб можливі перевидання цього солідного тому відзначались більшою повнотою змісту й наукового апарату. Адже враховуючи, безперечно, що йдеться все ж таки про словник, а не енциклопедію, не можна не відзначити окремі «прогалини», зумовлені, очевидно, новизною і надзвичайною широтою поставленої задачі. Йдеться, зокрема, про низку усталених історико-філософських феноменів або персоналій, які не знайшли спеціального висвітлення (наприклад, Шотландська школа, Флорентійська академія, арабська та єврейська середньовічна філософія тощо). Подальшої систематизації та наповнення потребує, на нашу думку, і коло статей, які висвітлюють філософські поняття і філософські твори, що мають безперечне значення історико-філософських «маяків» (наприклад, відсутні статті «негативна діалектика», «фундаментальна онтологія», «трансцендентальна прагматика»; не висвітлюється окремою статтею жодна праця Е. Гуссерля та ін.). Дещо урізаним виглядає також розділ, присвячений історії української філософії (що, очевидно, визначено переважаючою орієнтацією колективу кафедри, на якій створювався словник, на дослідження історії зарубіжної філософії). Нарешті, заради зручності користування виданням не завадило б створити також наскрізні іменний і предметний покажчики, а також подати бібліографічні довідки до статей про персоналії.

Висновуючи, хочеться підкреслити ще раз, що під керівництвом професора В.І. Ярошовця зроблений важливий крок на шляху становлення вітчизняної історико-філософської науки. Нове видання «Історія філософії. Словник», безперечно буде затребуване в навчальному процесі на філософських факультетах і відділеннях вищих навчальних закладів України, аспірантами, що готуються до складання кандидатського іспиту, усіма, хто цікавиться історією філософії.